

Un deute pendent amb la història

Manlleuencs a Mauthausen. La recerca

IMMA DOMÈNECH
ASSUMPTA TORT

Aquest passat 5 de maig del 2020 s'han commemorat els 75 anys de l'alliberament del camp de concentració nazi de Mauthausen. Per aquest motiu s'havia previst inaugurar a Manlleu una placa en record dels nou manlleuencs que hi van ser deportats –i on set d'ells van morir–, a més de la publicació de la recerca sobre l'itinerari que al final de la Guerra Civil van seguir des de Catalunya fins a Mauthausen. La pandèmia per la Covid-19 no va permetre portar-ho a terme.

Stalag VIII C, camp de presoners alemany molt proper a la ciutat de Zagan (actualment Polònia). En aquest camp hi van estar presos els manlleuencs Fortià Roqué Munt i Pelegrí Soler Gatiús. Foto: Muzeum Obozów Jenieckich / POW Camps Museum - Żagań, Poland

Tal com diu Carles Garcia, director del Museu del Ter, en la introducció de l'avançament digital de la publicació, "han passat 75 anys, massa temps, i el record d'aquests nou homes que van patir el gran drama europeu del segle XX encara està difuminat entre les boires de l'oblit. Un oblit injust". Amb la intenció de reparar aquesta injustícia i recordar aquests manlleuencs vam iniciar la nostra recerca.

Documentar la vida d'unes persones de les quals se'n sap poc més

que el nom no és fàcil, i més quan la inexistència de fonts escrites que permetin reconstruir les seves trajectòries vitals obliga a sustentar la recerca en les fonts orals. És aquí on hi ha la primera dificultat. Han passat massa anys i ja no queden testimonis directes que puguin explicar en primera persona els fets viscuts. Una altra dificultat és el mur infranquejable de "a casa no se'n parlava". La por a reviu els fets pel dolor que això suposava condemnà al silenci i l'ocultació del

que havia passat tant als familiars que es quedaren aquí en els difícils anys de la postguerra com als que restaren a l'exili. Però aquest silenci no és aliè a la política de repressió, a l'adoctrinament i al falsejament de la història que imposà el nou règim feixista, el qual satanitzà, humilià, emmudí i invisibilitzà els que havien defensat la legalitat republicana o havien treballat i lluitat per un món més just.

La mort del dictador i els pactes polítics de la Transició no van portar

tampoc al reconeixement oficial de la seva lluita ni a recuperar la seva memòria. S'haurà d'esperar fins a l'any 2005 perquè un president del govern espanyol visiti Mauthausen i fins al 2019 perquè l'Estat públic i el cens dels morts espanyols en els camps de concentració nazis. En el cas concret dels deportats catalans, cal dir que, el maig de 2020, el Memorial Democràtic va posar a l'abast de tots els interessats un cens molt complet amb les dades que es tenen dels deportats catalans. El que no van fer les autoritats públiques, van fer-ho, de forma clandestina fins a la mort del dictador, associacions privades com

l'Amical de Mauthausen, creada per antics deportats i familiars l'any 1962. El seu objectiu era –i és– treballar a favor de la memòria de tots els que marxaren a l'exili i els que patiren la deportació als camps nazis.

Al mateix temps, els testimonis de molts dels supervivents van ser recollits per la Montserrat Roig en el seu llibre *Els catalans als camps nazis* publicat l'any 1977 i que s'ha convertit en una obra de referència per als estudiosos del tema.

En els últims anys, l'interès per l'exili republicà en general i pels deportats a camps nazis en particular ha crescut. Han aparegut publicacions

i recerques fruit de la voluntat de recuperar la memòria històrica i transmetre-la per part de molts historiadors o de les inquietuds i de la necessitat de saber el que va passar i treure-ho de l'oblit, entre les generacions més joves. Cal destacar aquí l'obra del periodista Carlos Hernández de Miguel *Los últimos españoles de Mauthausen* de l'any 2015, obra de consulta imprescindible i la qual, a partir de la recerca dels mateixos familiars, recull els testimonis de nombrosos supervivents. A més, contextualitza les responsabilitats del règim franquista i la complicitat del govern francès en la política d'extermini del règim nazi i en el destí dels republicans espanyols.

La nostra recerca sobre els deportats manlleuencs, com ja hem dit, té com a objectiu reconstruir la trajectòria vital de cadascun d'ells, en especial el trajecte que van seguir des que travessaren la frontera buscant refugi a França i fins a la seva dramàtica mort, en el cas de la majoria d'ells, a Mauthausen-Gusen o el seu alliberament, per a la resta. Ens situem a finals de la Guerra Civil espanyola quan, després de la Batalla de l'Ebre i la desfeta de l'exèrcit republicà, l'avanç de les

L'interès pels deportats a camps nazis ha crescut entre les generacions més joves

tropes franquistes pel territori català era ja imparable. A la retirada de milers de soldats republicans –molts d'ells malalts o ferits– cap a la frontera amb França s'hi ajuntà la de molts civils catalans o persones d'arreu de l'estat espanyol que s'havien refugiat a Catalunya. Sols o amb les seves famílies, fugien buscant asil al país veí. Darrere la seva decisió s'hi trobava la por a les represàlies que l'exèrcit vencedor podia exercir sobre ells fos per fets ocorreguts durant la guerra o pel simple fet d'haver exercit algun càrrec públic, haver militat en algun partit polític o sindicat o pel fet de

Amtsgericht Mauthausen
 Angeht am 25. NOV. 1941 Uhr. Min.
 nach mit Beilagen,
 5420 Halbeschran,
 Geschäftszahl 4 AP 385/41
Todfallsaufnahme, Gr.
 errichtet am 12.11.1941. in Mauthausen

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname): Juan P o u s Viñeta

2. Beschäftigung: Konditor

3. Alter (Tag der Geburt): 21.10.1898 zu Manlleu

4. Religion: rk.

5. Familienstand (ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtl. geschieden):

6. Heimatzuständigkeit, Staatsangehörigkeit: Spanien

7. Ordentlicher Wohnsitz, Wohnung: Puigreig, calle Jacinto Verdaguer 5
 (Wenn der Verstorbene unter Vormundschaft stand oder entmündigt war, ist das Pflegschaftsgericht anzugeben und das Dekret des Vormunds [Kurators, Beistandes] beizuschließen.)

8. Sterbetag und Sterbeort: 8.11.1941 gegen 7.29 Uhr, K.L. Mauthausen

Verl a Streits. Nr. 4 (Todfallsaufnahme). 3 023

Certificat de defunció de Joan Pous Viñeta a Mauthausen. Foto: Arolsen Archives. International Center on Nazi Persecution

tenir ideologies d'esquerres, republicanes o catalanistes.

Entre els milers de persones que buscaven refugi a França, s'hi trobaven molts manlleuencs i, d'ells, nou, en Pere Bonal Trabal, en Joan Carrera Casas, en Josep Corti

No sabien que l'exili els portaria a un dels pitjors camps de concentració nazi

Sampietro, en Josep Costa Codina, l'Antoni Pons Freixas, en Joan Pous Viñeta, en Fortià Roqué Munt, en Pelegrí Soler Gatius i en Josep Vivé Pujals, no sabien que el camí que en aquell moment iniciaven els portaria a un dels pitjors camps de concentració nazi, el de Mauthausen, i del qual només en sobreviurien dos.

Ja és molt coneguda la rebuda i el tracte que França va donar als exiliats catalans i espanyols, el seu internament en camps habilitats a correcció que no complien amb les mínimes condicions d'habitabilitat i el poc respecte als drets més bàsics que com a refugiats tenien. En el país que ells consideraven d'asil, de refugi, serien tractats com a estrangers i indesitjables, font de possibles conflictes.

El pas dels nou manlleuencs pels diferents camps francesos no és fàcil reconstruir. La majoria de refugiats no van ser censats a la seva arribada i parts dels arxius de l'administració francesa no han arribat als nostres dies. D'ells no n'han quedat escrits ni memòries. Si en coneixem alguna cosa és gràcies a algunes cartes que els familiars d'alguns d'ells, pocs, conserven, i les d'alguns partits polítics interessant-se pel destí d'un dels seus afiliats. La sort d'aquests manlleuencs canviarà a partir del maig-juny de 1940, quan, en el marc de la Segona Guerra Mundial, l'exèrcit alemany comença a ocupar França. En aquest moment, la majoria dels refugiats estaven integrats a les anomenades Companyies de Treballadors Estrangers (CTE), unitats militaritzades, creades per

Placa commemorativa dels manlleuencs deportats als camps nazis. La placa havia de ser inaugurada el passat 5 de maig en motiu dels 75 anys de l'alliberament del camp de Mauthausen, però a causa de la Covid-19 l'acte no es va poder celebrar. Foto: Museu del Ter

les autoritats franceses a fi d'aprofitar-se de la seva força de treball. Havien passat de ser indesitjables a necessaris per cobrir els llocs de treball que els joves francesos deixaven vacants per anar al front. La majoria dels manlleuencs deportats formaven part d'alguna d'aquestes companyies. La desfeta de l'exèrcit francès va propiciar la seva captura per part de la *Wehrmacht* i el seu empresonament en els camps de presoners dins del territori alemany. A partir d'aquest moment, la perfecta burocràcia alemanya deixarà constància de la seva sort. Es pot reconstruir a partir de la documentació guardada en els arxius d'aquest país el pas dels deportats manlleuencs pels diferents *stalags* (camps de presoners) i els combois que, des d'aquests camps, els portarien finalment al camp d'extermini de Mauthausen.

De la mateixa manera, la documentació generada en aquest camp i en el camp veí de Gusen –i conservada en els seus propis arxius, així com la d'alguns organismes internacionals com la Creu Roja– permeten documentar millor el períple dels nou manlleuencs deportats. Coneixem així d'alguns el treball que feien dins el camp, el trasllat als subcamps, els certificats de defunció... El que

no ha arribat als nostres dies, però, són les seves vivències personals, el tracte inhumà que reberen, la gana i el fred que van patir o el treball extenuant a què foren sotmesos. Únicament el relat d'altres deportats que van sobreviure ens permet conèixer l'infern que els tocà viure. Quan el 1945 fou alliberat el camp de concentració de Mauthausen i els seus subcamps, únicament dos manlleuencs quedaven en vida. La seva condició d'apàtrides no els

El relat d'altres deportats ens permet conèixer l'infern que els tocà viure

va permetre abandonar el camp de seguida. Fins un mes després, quan ja només quedaven espanyols al camp, van poder abandonar-lo i buscar de nou aixopluc a França, on van poder refer, segurament amb dificultats, la seva vida. Tenim un deute pendent amb el record d'aquestes persones i aquests fets. Però no fem memòria només per recordar el passat; la fem per recordar-nos avui i en el futur que en el cor d'Europa es va viure un dels grans drames humans de la història i per renovar el compromís dels alliberats: "Mai més, enlloc, contra ningú".